

УДК 392.51:008(=161.2)

Гуменюк Г.О. – студ. кафедри культурології РДГУ

УКРАЇНСЬКЕ ВЕСІЛЛЯ ЯК КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН: ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДОСЛІДЖЕНЬ У ШЕПЕТІВСЬКОМУ РАЙОНІ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Українське весілля – одне з найбільш символічних урочистостей народної культури. У весільному обрядово-культурному комплексі зосереджений значний життєвий досвід українського народу, який презентується художніми засобами. Водночас під час весільної обрядовості відбувається процес передачі етнокультурної інформації між поколіннями, що забезпечує спадкоємність самобутності етносу. В сучасних умовах розвитку України звернення до провідних засад трансляції сімейних цінностей зміцнює об'єктивний процес відродження її духовності. У цьому й полягає *актуальність дослідження* українського весілля як культурного феномену у площині його етнорегіональної специфіки.

Стан дослідження проблеми відображає значний інтерес до неї не лише широкого кола істориків, етнографів, фольклористів, а й культурологів. Важливий етнокультурологічний матеріал зосереджений у роботах Хв. Вовка «Студії з української етнографії та антропології» [2] та О.Воропая «Звичаї нашого народу» [3]. Дослідженню проблеми еволюції українського весілля в його історичному освітленні присвячена праця В.Борисенко «Весільні звичаї та обряди на Україні» [1]. Дослідження Л.Яринко «Звичаї українського весілля» [5] та «Українське весілля. Упорядкування Марії Немиро» [4] спрямовані на виявлення етнорегіональної специфіки цього феномену народної культури. Звернення до аналізу цієї проблеми у багатьох дослідженнях засвідчує зацікавленість науковців у виявленні глибинної сутності української весільної традиції як окремої сторінки упорядкованості буття народу.

Весілля українців – його загальна композиція, звичаєвість, пісенна поезія, символіка багата і різноманітна. Адже кожен етнокультурний регіон України має свою локальну специфіку у весільній обрядовості.

У своєму дослідженні ставимо за мету виявити елементи весільної обрядовості, що збережені нині на Поділлі, а саме у селах Шепетівського району Хмельницької обл., звідки наші родовідні корені. Населення Подільського етнорегіону цінує власні традиції і прагне передати їх молодому поколінню українців.

Традиційне українське весілля має багато місцевих різновидів. Але усталеним в усіх етнорегіонах України залишається порядок основних обрядових дій, що акумулюються у трьох послідовних циклах: передвесільному, власне весільному і післявесільному. Що стосується характеристики весільної обрядовості, що збережена у селах Подільського етнорегіону, варто наголосити, що тут упродовж останніх століть населення надавало перевагу шлюбові, а не випадковим відносинам між молодими людьми. Вони вірили, що спочатку шлюб укладається на небі, а потім на землі. Ось чому весілля було певним підтвердженням «справжності» шлюбу.

На Хмельниччині суворо дотримувались черги в сім'ї щодо вступу дітей у шлюб. Як наголошує Л.Ліщук із с. Купино Шепетівського району, «...молодші брати не мали права ходити на «вулицю» разом із старшими. Молодь обов'язково повинна була питати дозволу в батьків на відвідування «вулиці», вечорниць, ярмарків» [8]. Подоляни називали землю, де відбувалися заручини «нивою», «полем». Українці кажуть: «Як склався у людини шлюб, так і піде все її життя». Ця народна мудрість виходить з того величезного значення, яке надавали шлюбу, сім'ї, особливо в минулому, «...коли одружувалися з однією людиною на все життя» [8].

Зазначимо, що сватання на Поділлі починалося, коли «посли від молодого» йшли до батьків обранки укладати попередню угоду про шлюб. Перед засиланням сватів хлопець просив у своїх батьків благословління та дозволу заслати сватів до обранки. Після сватання на Поділлі були «словини». На словини молодий приносив червону стрічку, яку молода

пов'язувала на голову і носила до весілля, а молода давала молодому на тарелі шовкову хустину. «Однак, бували випадки, коли дівчина не давала згоди на одруження. На знак відмови вона брала зі столу, принесений старостами хліб, цілувала його і віддавала старості, чемно говорячи: «спасибі за честь, нехай вам Бог дає з інших рук» [8]. Також у випадку відмови старостам найчастіше на Поділлі підносили гарбуз або макогон. Після усіх церемоній хлопець та дівчина вважалися зарученими і не мали права тепер відмовлятися від шлюбу. Ось як про це розповідає жителька села Городище Шепетівського р-ну Надія Ерзак: «Спроба відмовитися вважалася за безчестя. На ознаку, що вони заручені, молоді отримували певні атрибути: хлопець – барвінкову квітку, дівчина – червону стрічку у коси. Тут же і домовлялися про час весілля» [6].

По сьогоднішній день у багатьох селах збережений звичай запрошувати на весілля за два тижні наперед. «Молода ходила з друзками, а молодий з боярами. Виряджаючи на село, кожна мати кропила свою дитину свяченою водою і обсипала житом, – підкреслює Н.Ерзак. – Приходячи в хату, молодий (молода) тричі вклонялись господарям, цілували їх, говорячи «Просили мати, просили батько і я вас прошу до себе на весілля». Господарі казали «Нехай вас Бог благословляє і я вас на щастя, на долю, на многая літ» [6].

Головним весільним хлібом був коровай, який виготовлявся за спеціальним сценарієм. Замішували коровай у родичів або в обох молодих як символ єдності сімей. Повинна була бути непарна кількість учасників, найкраще сім. Замішували коровай спеціально запрошені для цього жінки, які жили в добрі і злагоді зі своїми чоловіками. Жінки, що йшли пекти коровай, згадує жителька села Рилівка Віра Іщишина, співали: «На коровай ішла / Яйця в коробці несла / Перестріли мене хлопці / Та й побили яйця в коробці / Що ж я буду бідна робити / Чим я буду коровай місити» [7].

Вони приносили з собою борошно, яйця. Цей символічний хліб пекли обов'язково, з піснею. Існувало повір'я, що вдало спечений коровай принесе молодим щастя, тріснутий віщує розлучення, а покручений – злу долю. «Коли вже коровай всадили в піч, жінки мили руки і виливали воду під солодку вишню чи яблуню, – наголошує Віра Іщишина, – щоб в молодих життя було солодким. Люди вірили, що вода з короваю наділялася силою, яка могла впливати на щастя молодих [7].

Цікавим і особливим на Поділлі був дівич-вечір або вінкоплетіння, тому що, наприклад, для Західної України більш притаманними є барвінкові обряди, для Східної – коровайні. На Поділлі поєдналися обидва обряди: молода із друзками у п'ятницю йшла до лісу за барвінком і того ж дня родичі та сусіди сходилися на випікання короваю. Ці два весільні обряди мають єдине і давнє коріння, пов'язане з поклонінням культові рослин та предків. В українців вічнозелений барвінок завжди вважався символом вічності кохання та шлюбу і, природно, одним із головних елементів весільної обрядовості.

Дівич-вечір влаштовували напередодні весілля як знак прощання з дівуванням. Барвінок в українських традиціях символізує тривале кохання. Саме з цієї рослини друзки плели молодій та молодому маленькі віночки. Зофія Попович, що проживає у селі Травлин, підкреслює: «віночок повинен бути без жодного вузлика, але сплетений міцно, для цього листочки барвінку пришивали до білої стрічки» [9].

До сьогодні в багатьох селах Шепетівського району дівчата оздоблюють так зване «гільце»: прикрашають стрічками та букетиками колосків вишневе деревце або гілку ялинки, смереки чи сосни. Гільце символізує незайманість, красу та молодість. Прикрашене гільце ставлять у запашний коровай і це є також одним із атрибутів весілля.

Початком весілля є момент, коли молодий їде по наречену. У цьому випадку йому потрібно було запастися «вікупамми», бо на шляху до коханої їх траплялось дуже багато. «Одержавши право вступити на подвір'я нареченої, молоді зустрічаються і тричі вклоняючись одне-одному, цілуються. А потім цей же ритуал повторюють із друзками і бояринами, а далі зі всіма гостями, яких молода запросила до хати, – розповідає Людмила Ліщук. – В світлиці сиділи батьки, бабусі, дідусі та хресні батьки молодої з спеціальним хлібом, винесеним

свахами. Молода пара повинна була кожному втричі вклонитись та поцілувати руки та хліб. А ті, в свою чергу, благословляють молодят на щасливе життя» [8]. В українських селах, виряджаючи молодих до шлюбу, мати посипала їх з порога зерном, цукерками, монетами як символ заможного життя. Далі молодята вирушають до церкви (а тепер ще й до РАГСу) на різних підводах (тепер – на автомобілях), зустрічаються і стають у пару лише біля церкви.

Після вінчання, повертаючись із церкви, молодих, як правило, «переймають», що символізує зустріч із нечистими силами. «Молода пара мала відкупитись. А раніше у наших селах їх зустрічала молодь зі снопом необмолоченого жита, боярин мав усіх почастивати, а жито забрати» – наголошує Надія Ерзак [6].

Прийшовши додому після вінчання, молодят мають зустрічати батьки з мискою меду. «У деяких подільських селах, – згадує Віра Іщишина, – теща зустрічала молодого з дерев'яною ложкою, намагаючись вдарити молодого нею по лобі, щоб слухався дружину. Молодий намагався уникнути удару, тому вихоплював ложку в тещі та перекидав через хату, щоб уникнути майбутнього жіночого головування [7].

Серед низки цікавих обрядових дій, що збереглися на Хмельниччині до нині, є обряд миття ніг тещі. Зять, щоб задобрити свою тещу, мие їй ноги. Цей обряд має багато різних варіантів. «Міють ноги хто горілкою, хто шампанським, хто просто водою, – розповідає Валентина Янчук із Шепетівки. – Витирають рушником, ганчіркою, самі відважні – кропивою. Далі тещі надіваються якісь обідрані і старі черевики (можна кросівки чи калоші) та йдуть з нею до веселого танцю. Танцюючи з зятем, теща скидає це «взуття», після чого молодий вдягає своїй мамі гарне взуття (традиційно це були чоботи, а зараз – краще домовляється заздалегідь) [10].

Ще один із цікавих звичаїв, що зберігся на Поділлі, є викрадання нареченої. Це спроба перевірити почуття нареченого, а також шанс йому довести глибину і щирість своїх почуттів до нареченої, ну і, звичайно ж, відмінний привід повеселитися. Також популярним є обряд пов'язаний з киданням весільного букета. Незважаючи на те, що з'явився він зовсім недавно, без цієї традиції не обходиться тепер практично жодне весілля. Суть полягає в тому, що наречена повертається спиною до натовпу присутніх незаміжніх подружок і кидає їм весільний букет. Згідно прикмети, дівчина, яка його зловить, вийде невдовзі заміж.

Не менш популярною стала і весільна європейська традиція, пов'язана з підв'язкою нареченої. У наші дні наречений знімає з ніжки нареченої цю прикрасу і кидає своїм незаміжнім друзям. Спіймана підв'язка, як і букет нареченої, означає, що її новий власник незабаром одружиться. За традицією після цього хлопець і дівчина, яким пощастило зловити ці весільні аксесуари, танцюють повільний танець [10].

Закінчення весілля починається з перевдягання молодої. Як розповідають жителі окремих сіл Шепетівського району, «...молодого садять на стілець, кладуть йому на коліна вишиту подушку. В цей час, молода танцює з старшим боярином, він намагається посадити її на подушку, чого вона уникає. За третім разом він таки садить її на подушку, але дуже-дуже легенько, щоб життя було м'яким. Далі справа за свекрухою. Цей момент є найбільш драматичним в усій весільній обрядовості. Свекруха намагається пов'язати невістці хутку, або намітку, що символізувало і символізує перехід із дівочтва в сімейний стан. За третім разом молода таки дозволяє зав'язати хутку, після чого перетанцює спочатку з свекрухою, а потім з усіма незаміжніми дівчатами. В подарунок, кожній дівчині дарується частина із стрічки, знятої з голови нареченої – символ останнього дівочого дарунку. Далі молода танцювала з усіма неодруженими хлопцями, наказуючи скоро женитись» [8].

Значна увага у весільній традиції надається ритуалу розрізанню та роздачі короваю. Староста благословляє та розрізає коровай, після чого верх віддає молодим, а решту – гостям. «Підошва», звісно, як і в інших етнорегіонах, віддається музикам.

«На другий день знову всі сходилися; цей день називався «поправини», – розповідає З.Попович. – У цей день відбувався обряд ряження та всіляких жартів, називався він «дурна молода». Батьків справжніх наречених перевдягають «навпаки»: батько у спідниці, у намисті

з бубликів, мати у штанях із намальованими вусами. «Молоді» ходять по вулиці, гротескно кланяються і просять усіх на своє весілля, потім уся весела процесія з «молодытими» на чолі рушає до ставка, річки, озера, пригощаючи чаркою усіх, хто зустрічається на шляху. Потім батьків наречених зіштовхують у воду. Можливо, таке «друге весілля» робилося, щоб увести в оману заздрісних духів, недобрі сили, відтягнути нещастя на цих «псевдомолодят», заплутати хто є хто, очиститися у воді, скупавшись» [9].

Післявесільні обряди спрямовані на зміцнення зв'язків між родинами молодих, вшанування батьків та прилучення невістки до родини чоловіка. Це обряди хлібин, свашин, гостин. Молодий скликає гостей на «пропій». На Поділлі такі відвідини називаються розхідним борщем [8]. Після весілля весільне гільце кріплять на вершечку стріхи хати молодого і воно ще довго майорить на вітрі барвистими стрічками, сповіщаючи на всі околиці, що тут відбулося весілля.

Отже, українське весілля – культурний феномен, що зберігає святкові цінності родинного життя та розкриває духовні основи буття нашого народу. Як етнокультурна традиція, весільна обрядова система віддзеркалює позитивний досвід міжпоколінних зв'язків та акумулює надбання народної культури, відображаючи специфіку окремих етнорегіонів України. У селах Шепетівського району, що на Хмельниччині, нині ще збережені характерні риси українського весілля, але існує достатньо сучасних новацій, котрі перекреслюють суть цього глибинного явища культури. Тому завданням культурологів залишається вивчення феномену українського весілля та його популяризація у XXI столітті.

Список використаної літератури

1. **Борисенко В.К.** Весільні звичаї та обряди на Україні: Історико-етнографічне дослідження / В.К. Борисенко. – К.: Вища школа, 1988. – 188 с.
2. **Вовк Хв.** Студії з української етнографії та антропології / Хв. Вовк. – К.: Мистецтво, 1995. – 336 с.
3. **Воропай О.** Звичай нашого народу / О.Воропай. – К.: Обереги, 1993. – 592 с.
4. **Українське весілля.** Упорядкування Марії Немиро / М.Немиро. – Рівне: Видавець Олег Зень, 2008. – 304 с.
5. **Яринко Л.О.** Звичай українського весілля / Л.О. Яринко. – Тернопіль: Богдан, 2007. – 48 с.
6. **Записано від Ерзак Надії Серафимівної, 1957 р.н., Хмельницька обл., Шепетівський район, с. Городище, 16.10.2012 р.**
7. **Записано від Іцишиної Віри Іванівної, 1932 р.н., Хмельницька обл., Шепетівський район, с. Рилівка, 10.02.2013 р.**
8. **Записано від Ліщук Людмили Миронівни, 1940 р.н., Хмельницька обл., Шепетівський район, с. Купино, 15.12.2012 р.**
9. **Записано від Попович Зофії Миколаївни, 1961 р.н., Хмельницька обл., Шепетівський район, с. Травлин, 30.09.2012 р.**
10. **Записано від Янчук Валентини Василівни 1961 р.н., Хмельницька обл., м. Шепетівка, 17.01.2013.**

Резюме

Розглядається етнорегіональна специфіка весільної обрядовості Подільського регіону.

Ключові слова: весілля, Поділля, коровай, дівич-вечір, вінкоплетіння, гільце.

Summary

Gumenuk G. Ukrainian wedding as cultural phenomenon: after materials of researches in Shepetivsk district of Khmelnytsky area

Examined etnoregional specific of wedding rite/pl of the Podolsk region.

Key words: wedding, Podolsk region, round the loaf of bead, party for girls only.

Надійшла до редакції 25.10.2012 р.